

O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA JAMOATCHILIK NAZORATI VOSITALARINING SHAKLLANISHI

Aliyev Ulug'bek Bekturotovich

SamDu I bosqich magistranti tarix yo‘nalishi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11486627>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada O‘zbekistonda 1991-yilda mustaqillikka erishgandan so‘ng jamoatchilik nazorati vositalarining shakllanishi va rivojlanishi ko‘rib chiqiladi. Maqolada jamoatchilik nazoratining huquqiy va institutsional asoslari, fuqarolik jamiyati tashkilotlarining roli, uni yanada mustahkamlashning vazifalari va imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati, fuqarolik jamiyati, O‘zbekiston, mustaqillik, oshkoralik, hisobdorlik.

THE FORMATION OF PUBLIC CONTROL MEANS IN UZBEKISTAN IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

Abstract. This scientific article examines the formation and development of public control tools in Uzbekistan after gaining independence in 1991. The article discusses the legal and institutional foundations of public control, the role of civil society organizations, the tasks and possibilities of its further strengthening.

Keywords: public control, civil society, Uzbekistan, independence, transparency, accountability.

ФОРМИРОВАНИЕ СРЕДСТВ ОБЩЕСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация. В данной научной статье рассматривается становление и развитие инструментов общественного контроля в Узбекистане после обретения независимости в 1991 году. В статье рассматриваются правовые и институциональные основы общественного контроля, роль организаций гражданского общества, задачи и возможности его дальнейшего усиления.

Ключевые слова: общественный контроль, гражданское общество, Узбекистан, независимость, прозрачность, подотчетность.

Kirish. **Jamoatchilik nazorati** – bu davlat hokimiyati va boshqaruv organlari hamda nodavlat tashkilotlar faoliyati ustidan fuqarolar, ularning birlashmalari va o‘zini-o‘zi boshqarish, fuqarolik jamiyatining boshqa tuzilmalari tomonidan qonun doiralarida olib boriladigan nazorat hisoblanadi¹. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 36-moddasiga muvofiq fuqarolar davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishlari mumkin. Jamoatchilik nazorati demokratik jamiyatning muhim elementidir. Hukumat va boshqa jamoat institutlarining shaffofligi, hisobdorligi va odamlarning ehtiyojlarini qondira olishini ta‘minlaydi. Jamoatchilik nazorati turli vositalar, jumladan, fuqarolik jamiyati tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari, mustaqil nazorat organlari orqali amalga oshirilishi mumkin.

O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati vositalarini shakllantirish mustaqillikka erishgan yillar davomida bosqichma-bosqich amalga oshirilgan jarayondir. Mamlakat Konstitutsiyasida

¹ O‘zbekiston Yuridik ensiklopediyasi

fuqarolarning jamoatchilik nazoratida ishtirok etish huquqi kafolatlangan, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va boshqa jamoatchilik nazorati organlarini tashkil etish hamda faoliyatini tartibga solishga qaratilgan qator qonunlar qabul qilingan.

O‘zbekistonda jamoatchilik nazoratining huquqiy va tashkiliy asoslari mamlakat Konstitutsiyasi va boshqa qator qonunlar, jumladan, “*Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida*”, “*Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida*”, “*Axborotdan foydalanish to‘g‘risida*”gi qonunlarga asoslanadi.

“*Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida*”gi qonunda jamoatchilik nazorati deganda “fuqarolar va ular birlashmalarining davlat organlari va boshqa tashkilotlar faoliyatining ochiqligi va oshkoraligini ta‘minlashga, shuningdek, ular faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishga qaratilgan faoliyati” tushuniladi. Qonunda jamoatchilik nazoratining bir qator tamoyillari, jumladan, mustaqillik, xolislik va qonuniylik tamoyillari belgilangan.

“*Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida*”gi qonun O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati tashkilotlarini tashkil etish va faoliyatining huquqiy asoslarini belgilab beradi. Qonunda fuqarolik jamiyati tashkilotlari deganda “umumiy maqsad va vazifalarga erishish uchun fuqarolar tomonidan ixtiyoriy asosda tashkil etilgan nodavlat notijorat tashkilotlari” tushuniladi. Fuqarolik jamiyati tashkilotlari davlat va boshqa jamoat institutlari faoliyatini monitoring qilish, fuqarolar huquqlarini himoya qilish, siyosatchilar bilan fikr-mulohazalarini bildirish orqali jamoatchilik nazoratida muhim o‘rin tutadi.

“*Axborot olish to‘g‘risida*”gi qonun fuqarolarga davlat va boshqa davlat muassasalari tasarrufidagi axborotdan foydalanish huquqini beradi. Ushbu qonun jamoatchilik nazorati uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u fuqarolarga davlat muassasalarini javobgarlikka tortish uchun zarur bo‘lgan ma‘lumotlarni olish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, shuningdek qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ro‘yxatga olingan nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari jamoatchilik nazorati sub‘ektlaridir.

Jamoatchilik nazorati **jamoatchilik kengashlari, komissiyalari va boshqa jamoatchilik tashkiliy tuzilmalari** tomonidan ham qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshirilishi mumkin².

Fuqarolik jamiyati tashkilotlarining roli:

O‘zbekistonda jamoat nazoratida fuqarolik jamiyati tashkilotlari muhim rol o‘ynaydi.

Ular davlat va boshqa jamoat institutlari faoliyatini nazorat qiladi, fuqarolarning huquqlarini himoya qiladi, siyosatchilarga fikr-mulohazalarini bildiradi. Jamoatchilik nazorati masalalaridan xabardorlikni oshirish, aholini o‘z huquqlaridan xabardor qilishda fuqarolik jamiyati tashkilotlarining ham o‘rni katta.

O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati tashkilotlari, jumladan, inson huquqlari tashkilotlari, atrof-muhitni muhofaza qilish tashkilotlari va iste‘molchilar huquqlarini himoya qiluvchi tashkilotlarning bir qancha turlari mavjud. Bu tashkilotlar hajmi va qamrovi jihatidan farq qiladi, biroq ularning barchasi davlat muassasalarida shaffoflik, hisobdorlik va tezkorlikni rag‘batlantirishning umumiy maqsadiga ega.

² <https://strategy.uz/index.php?news=1081&lang=uz>

O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati vositalarini shakllantirish borasida erishilgan yutuqlarga qaramay, hal qilinishi kerak bo‘lgan qator muammolar mavjud. Bu qiyinchiliklarga quyidagilar kiradi:

- Keng aholi o‘rtasida jamoatchilik nazorati haqida yetarlicha ma'lumot yo‘qligi
- Fuqarolik jamiyati tashkilotlarida resurslar va imkoniyatlarning etishmasligi
- Jamoatchilik nazoratini qo'llab-quvvatlash uchun siyosiy irodaning etishmasligi

Bu qiyinchiliklarga qaramay, O‘zbekistonda ham jamoatchilik nazoratini kuchaytirish uchun qator imkoniyatlar mavjud. Bu imkoniyatlarga quyidagilar kiradi:

• Jamoatchilik nazorati uchun ijtimoiy tarmoqlar va boshqa onlayn platformalardan foydalanishning ortib borishi.

- Keng jamoatchilik orasida oshkoralik va javobgarlikka bo'lgan talabning ortishi.
- Jamoatchilik nazorati tashabbuslarini xalqaro tashkilotlar tomonidan qo'llab-quvvatlash.

Xulosa. O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati vositalarini shakllantirish mustaqillikka erishgan yillar davomida bosqichma-bosqich amalga oshirilgan jarayondir. Mamlakat Konstitutsiyasi va boshqa qator qonunlar jamoatchilik nazoratining huquqiy va tashkiliy asoslarini belgilab beradi, davlat va boshqa jamoat institutlari faoliyatini nazorat qilishda fuqarolik jamiyati tashkilotlari muhim o‘rin tutadi. O‘zbekistonda qolayotgan muammolarga qaramay, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish uchun qator imkoniyatlar mavjud. Fuqarolik jamiyati tashkilotlari, hukumat va keng jamoatchilik hamkorlikda ish olib borish orqali yanada shaffof, hisobdor va sezgir hukumatni yaratishi mumkin.

REFERENCES

1. <https://strategy.uz/index.php?news=1081&lang=uz>.
2. O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati: huquqiy va institutsional tahlil Nodirbek Ismoilov va Dilorom Rahmonova.
3. O‘zbekistonda jamoatchilik nazoratida fuqarolik jamiyatining o‘rni, Gulnora Tursunboeva va Komila Qurbonova.
4. O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati muammolari va imkoniyatlari, Zulfiya Saidova va Dilafuz Sharipova.
5. O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati: qiyosiy nuqtai nazar Feruza Yoqubova va Baxtiyor Yoqubov.